

STRADANJE MUZEALIJA MUZEJA U BANJOJ LUCI ZA VRIJEME POTRESA 26. I 27. LISTOPADA 1969. GODINE

MILENKO ĐORĐEVIĆ

Muzej Republike Srpske,
Banja Luka
mdzordz74@gmail.com

Unatoč poznatoj činjenici da se Banja Luka nalazi na trusnom području, nikakve mjere dugoročne zaštite od razornog djelovanja potresa nisu poduzete sve do 1969. godine. U praksi, nažalost, nisu u dovoljnoj mjeri primjenjivani nužni tehnički uvjeti za gradnju i projektiranje objekata na područjima ugroženim potresima, ustanovljeni nakon katastrofalnog potresa 1963. godine u Skoplju.¹

Banju Luku u nedjelju je 26. listopada 1969. godine pogodio snažan potres jakosti sedam do osam stupnjeva po Mercalli-Cancani-Siebergovoj ljestvici (MCS) i magnitude $M = 5,6$. Katastrofalni potres dogodio se već 27. listopada, izmjerenog intenziteta osam do devet stupnjeva po MCS ljestvici i magnitude $M = 6,6$,² što je prouzročilo velike materijalne štete, uz ljudske žrtve. Poginulo je petnaest osoba, a 1117 osoba bilo je teže i lakše povrijeđeno. Veći broj ljudskih žrtava izbjegnuto je zahvaljujući donošenju hitne odluke Štaba za odbranu od elementarnih nepogoda opštine Banja Luka o zabrani održavanja nastave u školama i o evakuaciji bolnice, na sastanku u noći između

26. i 27. listopada 1969. godine.³ Štab je nakon ovoga katastrofalnog potresa u Banjoj Luci usmjerio svoju aktivnost na spašavanje ljudskih života, evakuaciju ranjenika, raščišćavanje ruševina, organizaciju prihvaćanja pomoći i distribuciju šatora, deka, hrane i vode. Poseban problem bio je smještaj stanovništva, s obzirom na to da je više od 70 000 stanovnika banjolučke općine, ostavši bez krova nad glavom, potražilo utočište u improviziranim skloništim.

Materijalna šteta bila je ogromna. U listopadskim potresima uništeno je ili oštećeno više od 86 000 stanova, 266 školskih objekata, 133 objekta zdravstvenih i 29 objekata socijalnih ustanova te 152 objekta javne uprave i administracije.⁴ I privreda je pretrpjela znatne gubitke jer je ukupno oštećeno 112 privrednih organizacija. Oštećene su vodovodna i kanalizacijska mreža, kao i prometnice, a grad je ostao bez električne energije i funkcioniranja telefonskih linija.

Odmah nakon listopadskih potresa iz cijele Jugoslavije i svijeta upućena je velika pomoć stradalom gradu, omogućivši Banjolučanima lakše prevladavanje poteškoća koje su ih snašle. Za obnovu Banje Luke bila su potrebna velika materijalna sredstva, koja su omogućili nadležni organi. Donesena su sustavna rješenja i trajne mjere za potpunu obnovu grada. Prednost u obnovi dana je stanovanju i školstvu.

Negativne posljedice razornog djelovanja potresa odrazile su se i na kulturne ustanove, pri čemu su mnoge od njih bile onemogućene u ostvarivanju svojih djelatnosti. Riječ je o 146 kulturnih objekata, oštećenih ili uništenih, kao i o kulturno-povijesnim spomenicima u Banjoj Luci i njezinoj okolini, koji su također pretrpjeli ogromne štete i razaranja. Zbog

Slika 1. Zgrada u kojoj su bile smještene muzejske zbirke i Pašin konak. Izvor: Muzej Republike Srpske.

toga je već 6. studenoga 1969. godine Zavod za zaštitu spomenika kulture Bosne i Hercegovine u Sarajevu donio odluku o osnivanju Zavoda za zaštitu spomenika kulture u Banjoj Luci, privremenog centra sa zadatkom utvrđivanja stanja svih spomenika i objekata spomeničke vrijednosti i određivanja odgovarajućih mjera za njihovu sanaciju, konzervaciju i restauraciju.⁵

Muzej Bosanske krajine (danas Muzej Republike Srpske) gotovo je uništen u potresima iz listopada 1969. godine. Od pet zgrada u tvrđavi Kastel, u kojoj je bio smješten Muzej, tri su potpuno srušene, a dvije teško oštećene. U zgradama su bile smještene bogate i vrijedne etnografske, povijesne, arheološke i prirodoslovne zbirke te Odjeljenje Narodnooslobodilačke borbe (NOB-a) sa stalnom izložbom.

Najvažniji zadatci u tim teškim trenucima bili su organizacija, izvlačenje i spašavanje muzejskih predmeta, dokumentacije i arhiva. Grupa vojnika Jugoslavenske narodne armije prva je prodrla u ruševine da spašava ugroženu muzejsku građu. Uz kolektiv Muzeja u izvlačenju predmeta pomagala je i omladina Banje Luke.⁶ Zahvaljujući ovoj brznoj i efikasnoj akciji, najveći dio muzealija, odnosno eksponata, dokumentacije, arhiva i knjižnog fonda bio je izvučen i privremeno smješten u šatore. Nažalost, uništen je dio arheoloških nalaza, poput onih s lokaliteta u Radosavskoj i Donjoj Dolini, stradala je i fotodokumentacija, dok je dokumentacija Muzeja djelomično oštećena.⁷ Veliku štetu pretrpjelo je Prirodnjačko odjeljenje, čiji je velik broj eksponata stradao već u prvom potresu.⁸

Posebna pozornost posvećena je traženju odgovarajućeg rješenja za smještaj, čišćenje i konzervaciju spašene muzejske građe. Odlučeno je da se izvrši privremena evakuacija najvećeg dijela muzejskog fonda, koji je potom pohranjen u Zemaljski muzej i Muzej revolucije u Sarajevu.⁹ Uz suradnju i pomoć stručnjaka iz nekoliko državnih muzejskih ustanova poduzeti su nužni koraci u čišćenju i konzervaciji evakuiranog materijala. Obrazovana je i Komisija za nadzor nad evakuiranim predmetima muzejskih zbirki. Osim stručnih radnika Muzeja Bosanske krajine Komisiju su činili i predstavnici Zemaljskog muzeja, Muzeja revolucije u Sarajevu i Republičkog sekretarijata za obrazovanje i kulturu. Zadatak Komisije podrazumijevao je nadzor poslova na sređivanju zbirki i pronalasku odgovarajućeg smještaja.¹⁰ Dio muzejskog arhiva, knjižnica i određen broj eksponata smješteni su u teško oštećenu zgradu Osnovne škole *Mirko Višnjić* u Banjoj Luci, u kojoj su zbog neprimjerenog prostora bili izloženi propadanju. Zahvaljujući velikom angažmanu stručnih radnika Muzeja, ovaj muzejski fundus spašen je od uništenja i sačuvan za buduće generacije.¹¹

Glavni zadatak, osim spašavanja ugrožene muzejske građe, sastojao se od rješavanja problema smještaja Muzeja, kako bi se omogućilo normalno egzistiranje i djelovanje ustanove. Izgradnja dviju baraka u okviru kompleksa tvrđave Kastel tijekom proljeća 1970. godine za potrebe rada Muzeja bila je samo privremeno rješenje. Primjereniji smještaj ustanove omogućila je Skupština opštine Banja Luka, donijevši 1972. godine odluku da se za Muzej adaptira zgrada Komande garnizona u gradu. Zbog toga je Muzej u svojem radu 1972. godine posebnu po-

Slika 2. Unutrašnjost muzejske zgrade nakon listopadskih potresa 1969. godine. Izvor: Muzej Republike Srpske.

zornost posvetio svojim organizacijskim problemima i pripremnim radovima za predviđeno preseljenje u zgradu Komande garnizona,¹² što je izvršeno krajem svibnja 1973. godine. Muzejske zbirke, koje su poslije potresa iz listopada 1969. godine bile pohranjene u Zemaljskom muzeju i Muzeju revolucije u Sarajevu, prenesene su u Banju Luku, gdje je izvršeno sređivanje i zaštita muzejskih predmeta te njihov smještaj u planirane čuvaonice.¹³ Međutim, ni ovaj smještaj nije bio odgovarajući. Muzej nije posjedovao izložbeni prostor, niti je mogao primati posjetitelje, tako da je kulturno-obrazovna djelatnost bila smanjena.¹⁴

Suočen s velikim problemima nakon potresa, Muzej Bosanske krajine u Banjoj Luci odlučuje se za trajno rješenje, izgradnju novoga muzejskog objekta. Ubrzo nakon potresa učinjeni su konkretni koraci da bi se riješio taj problem. Savjet Muzeja u financijskom je planu za 1970. godinu naglasio glavnu potrebu izgradnje novoga muzejskog objekta.¹⁵ Od nadležnih tijela

zatražena su nužna sredstva namijenjena za početne radove predviđene projektom. Muzej je prihvatio i ponudu Muzejskoga dokumentacionog centra iz Zagreba za izradu idejnog projekta nove muzejske zgrade.¹⁶ Planirano je da muzejski objekt bude u sklopu urbanističkog rješenja centra Banje Luke. Međutim, ova ideja nije bila izvodljiva, te je nastavljen rad na pronalaženju najpovoljnijeg rješenja prostornog zbrinjavanja Muzeja. Tek početkom osamdesetih godina prošlog stoljeća stekli su se povoljni uvjeti za ostvarenje ovog plana. Mjesni samodoprinos dao je prednost Muzeju, zbog čega je izgradnja muzejskog objekta uvrštena u program ulaganja za 1981. godinu.¹⁷ Izostanak dovoljne financijske podrške za izgradnju posebnoga namjenskog objekta prouzročio je usmjerenje predviđenih sredstava iz samodoprinosa u dovršenje Doma radničke solidarnosti, u kojemu bi Muzej dobio potreban funkcionalni prostor za nesmetano obavljanje svoje djelatnosti.¹⁸ Stručni radnici Muzeja Bosanske krajine izradili su projektni zadatak te pristupili izradi idejnoga i izvedbenog projekta stalnog postava. Redovnu djelatnost Muzeja ponovno je prekinuo potres. Naime, 13. kolovoza 1981. godine Banju Luku pogodio je snažan potres, jakosti sedam do osam stupnjeva po MCS ljestvici i magnitude $M = 5,4$.¹⁹ Nakon potresa pristupilo se spašavanju eksponata i njihovoj evakuaciji iz oštećenih objekata.²⁰ Zaštita oštećenih muzejskih predmeta izvršena je u stručnim radionicama i laboratorijima Narodnog muzeja u Beogradu, Etnografskog muzeja u Beogradu i Arhiva Hrvatske u Zagrebu.²¹ Nasreću, negativne posljedice ovog potresa na muzealije bile su mnogo manje od onih poslije potresa iz listopada 1969. godine.

Slika 3. Izložbeni postav nakon listopadskih potresa 1969. godine. Izvor: Muzej Republike Srpske.

Izgradnja Doma radničke solidarnosti završena je 1982. godine, čime je konačno riješeno pitanje smještaja Muzeja. U novom kompleksu smještaj su dobile i Narodna biblioteka, Dječije pozorište i Dom omladine. Tijekom 1982. i 1983. godine izvršene su sve potrebne pripreme za preseljenje, zaštitu i stručnu obradu muzejske građe iz zgrade Komande garnizona u Dom radničke solidarnosti. Izrađeni su idejni i izvedbeni projekti za stalni postav te projekti uređenja unutrašnjosti čuvaonica, radionica/laboratorija i ostalog prostora.²² Stručni radnici Muzeja, u suradnji s arhitektom, sudjelovali su u ostvarenju stalnog postava, koji je svečano otvoren 2. srpnja 1983. godine. Tom prilikom, nakon više od trinaest godina od potresa iz 1969. godine, Muzej je napokon otvoren za javnost.²³ Do kraja 1983. godine sva muzejska građa premještena je u Dom radničke solidarnosti te smještena u odgovarajući prostor. Time je napokon, nakon dugo vremena, okončan negativan učinak posljedica potresa iz 1969. godine

na muzejsku građu Muzeja u Banjoj Luci. Stalna opasnost od katastrofalnih potresa, koji se relativno često događaju na banjolučkom prostoru, upućuje na nužnost uvođenja u praksu primjene preventivnih mjera protiv njihova štetnog djelovanja još u fazi prostornoga i urbanističkog planiranja i projektiranja. Trebalo bi uzeti u obzir konkretne seizmičke uvjete područja za lokacije na kojima se grade objekti, uz primjenu osnovnih načela inženjerske seizmologije i potresnog inženjerstva, sadržanih u zakonskoj normativi i tehničkoj regulativi seizmičke preventive. Izrada studija i karata, prije svega seizmičkih mikrozonacija, kao podloga za planiranje i projektiranje, predstavljala bi jedan od najracionalnijih oblika i metoda seizmičke zaštite.²⁴

Muzej Republike Srpske u Banjoj Luci smješten je i danas u Domu radničke solidarnosti, objektu izgrađenom 1982. godine. Snažan potres pogodio je 13. kolovoza 1981. godine Banju Luku, ne načinivši štetu Domu radničke solidarnosti, koji je tada bio u završnoj fazi izgradnje. Dakle, pri projektiranju i građenju ovog objekta primijenjeni su propisi i metodologije za osiguravanje njegove seizmičke otpornosti.

Osim spomenutoga, važan dio preventivne zaštite od prirodnih katastrofa, potresa u slučaju Muzeja Republike Srpske, predstavljao bi i siguran smještaj muzejskih predmeta te za tu svrhu posebno obučeni stručni kadar, stalno pripremljen za spašavanje i evakuaciju, jednom riječju, za zaštitu vlastitog fundusa i ljudstva. Nadam se da neće doći do provjere razine pripremljenosti stručnog kadra, njegove odgovarajuće i pravodobne reakcije, odnosno primjene mjera zaštite od oštećenja ili uništenja u slučaju iznenadnih prirodnih i drugih nepogoda.

BILJEŠKE

¹ Luka Lj. Pešić, *Opšta geologija: endodinamika* (Beograd: Rudarsko-geološki fakultet Univerziteta, 2009), 160.

² Drago Trkulja, *Zemljotresi banjalučkog regiona* (Laktaši: Grafomark, 2004), 38.

³ Rajko Kuzmanović, *Banjalučko školstvo u zemljotresu* (Banja Luka: NIGRO „Glas“, 1986), 27–28.

⁴ Trkulja, *Zemljotresi banjalučkog regiona*, 152–153.

⁵ *Banja Luka: pet godina poslije zemljotresa* (Banja Luka: NIP „Glas“, 1974), 201.

⁶ *Muzej Bosanske krajine Banja Luka: 26. i 27. oktobar 1969.* (Banja Luka: NP „Glas“, 1970), 4.

⁷ Isto, 5.

⁸ *Banja Luka: pet godina poslije zemljotresa*, 192.

⁹ Isto, 191.

¹⁰ „Izvještaj o radu za 1970. godinu“, 2, Arhiv Muzeja Bosanske krajine Banja Luka (AMBK BL).

¹¹ *Banja Luka*, 192.

¹² „Izvještaj o radu za 1972. godinu“, 1, AMBK BL.

¹³ „Izvještaj o radu za 1973. godinu“, 1, AMBK BL.

¹⁴ Smilja Zoričić, „Pedeset godina Muzeja Bosanske krajine u Banjaluci“, *Zbornik krajiških muzeja VII* (1982): 13–14.

¹⁵ „Izvještaj o radu za 1970. godinu“, 3, AMBK BL.

¹⁶ Isto.

¹⁷ „Izvještaj o radu za 1981. godinu“, 3, AMBK BL.

¹⁸ Zoričić, „Pedeset godina Muzeja Bosanske krajine u Banjaluci“, 14.

¹⁹ Trkulja, *Zemljotresi banjalučkog regiona*, 38.

²⁰ „Izvještaj o radu za 1981. godinu“, 3, AMBK BL.

²¹ „Izvještaj o radu za 1982. godinu“, 1, AMBK BL.

²² Isto, 3.

²³ Muzej Republike Srpske, *Od Muzeja Vrbaske banovine do Muzeja Republike Srpske (1930-*

2010) (Banja Luka: Muzej Republike Srpske, 2010), 81.

²⁴ Trkulja, *Zemljotresi banjalučkog regiona*, 236.

LITERATURA

Banja Luka: pet godina poslije zemljotresa. Banja Luka: NIP „Glas“, 1974.

Kuzmanović, Rajko. *Banjalučko školstvo u zemljotresu*. Banja Luka: NIGRO „Glas“, 1986.

Muzej Bosanske krajine Banja Luka: 26. i 27. oktobar 1969. Banja Luka: NP „Glas“, 1970.

Muzej Republike Srpske. *Od Muzeja Vrbaske banovine do Muzeja Republike Srpske (1930-2010)*. Banja Luka: Muzej Republike Srpske, 2010.

Pešić, Luka Lj. *Opšta geologija: endodinamika*. Beograd: Rudarsko-geološki fakultet Univerziteta, 2009.

Trkulja, Drago. *Zemljotresi banjalučkog regiona*. Laktaši: Grafomark, 2004.

Zoričić, Smilja. „Pedeset godina Muzeja Bosanske krajine u Banjaluci“. *Zbornik krajiških muzeja VII* (1982): 7–20.

THE DAMAGE TO MUSEUM OBJECTS OF THE MUSEUM IN BANJA LUKA IN THE 1969 EARTHQUAKE

Although Banja Luka is in a seismically active area, until the earthquake that hit on October 26 and 27, 1969, no long-term protection measures were consistently implemented even after the Skopje earthquake. The material damage was enormous, and the Museum of the Bosnian Krajina was almost destroyed – three of the five buildings were completely demolished and two were severely damaged. The evacuation of museum materials and documentation began immediately, but archaeological material and photo documentation were destroyed, and the Department of Natural Sciences suffered great damage. The material was moved, stored at various addresses, and the Museum was reopened to the public thirteen years after the earthquake, in a building built in 1982.